

a nahrádzajú ho termínov *všeobecný*. V krátkej glose chcem poukázať na oprávnenosť a potrebu používať termín *obecný* a na jeho rozdiel od termínu *všeobecný*.

Ak používame výhradne prídavné meno *všeobecný*, zbavujeme sa možnosti jazykovo diferencovať rozsahy tried. Vlastnosť limitnej triedy (rozsah kategórie bytia, substancie) môžeme síce vyjadriť termínom *najvšeobecnejší*, ale podľa môjho názoru predpony *naj-* a *vše-* majú rovnakú funkciu označovať limitnú triedu, a preto jedna predpona z nich je celkom zbytočná. Ak je niečo všeobsahujúce, nemožno ho už rozsahove stupňovať.

Obecnosť je vlastnosť triedy obsahovať prvky a vlastnosť tried obsahovať podradené triedy, symbolicky:

$$a, b, c, \dots > T_1 > T_2 > T_3 \dots > T_n.$$

Obecnosť T môže byť teda rôzneho stupňa alebo rádu. Všeobecnou je iba trieda T_n a tou sú kategórie: vesmír, svet, bytie, hmota a pod. Preto prídavné meno *všeobecný* je odôvodnené používať iba v súvislosti s nimi. Obecnosť a všeobecnosť treba diferencovať tak, ako sa v logickej terminológii rozlišujú prídavné mená *generálny* a *univerzálny*.

Záverom sa žiada zdôrazniť, že o používaní nejakého termínu musia rozhodovať predovšetkým zretele obsahové, požiadavka označovať diferencované obsahy osobitnými termínmi a zretele formálne musia pred nimi ustúpiť. Z tohto hľadiska je spolupráca jazykovedcov s odborníkmi nutná a osobitne treba vyzdvihnúť potrebu oživiť záujem o slovenskú filozofickú terminológiu, pretože je tu ešte veľa medzier a nejasností.

J. Kocka

● **POZORUHODNÁ ŠTÚDIA O KATEGÓRII ČASU.** — Pojem času zaujíma v marxistickej filozofii *jedno z ústredných postavení*, no nemožno povedať, že by sa mu úmerne jeho závažnosti venovala pozornosť zo strany filozofov. Preto treba vítať štúdiu sovietskych autorov J. A. Urmanceva a J. P. Trusova *O vlastnostiach času* (Voprosy filosofii, roč. 1961, č. 5). Autori v nej rozvíjajú a konkretizujú niektoré svoje názory, uverejnené pred tromi rokmi v článku *O špecifičnosti priestorových foriem a vzťahov v živjej prírode* (Voprosy filosofii, roč. 1958, č. 6).

Vychádzajúc z dialektickomaterialistického názoru o tom, že čas je objektívne reálna forma existencie hmoty a že pohyb je podstatou času,

vyslovujú sa v článku dve základné myšlienky: 1. tak ako hmota a s ňou spätý pohyb, jestvuje aj čas v kvalitatívne rozmanitých formách; 2. pretože sa formy pohybu hmoty menia, vyvíjajú, musí sa s ich zmenou kvantitatívne a kvalitatívne meniť aj čas. Na základe tejto úvahy autori dochádzajú k pojmu „individuálny čas“.

Individuálny čas je relatívne samostatná charakteristika objektov, ktorá vyjadruje ich *trvanie* (rus. dlenie), t. j. *zachovanie nimi ich vlastností* relatívne *nemenných* (str. 59). Ďalej autori poukazujú na to, že trvanie je iba jednou stránkou individuálneho času a kritizujú ponímanie času ako skalárnej veličiny, ktoré môže viesť k fetišizácii času, newtonovskej predstave jediného absolútneho času, odtrhnutého od objektov. Druhou stránkou individuálneho času je jeho menlivosť, nestálosť (rus. brennosť); *individuálny čas* vystupuje ako *jednota trvania a zákonitej zmeny* (str. 60).

Autori konštatujú, že individuálny čas je jednotou pretržitosti (časy fáz a štádií vývinu objektu) a nepretržitosti (časy týchto štádií vývinu na seba nadväzujú). Donneme sa, že práve objasneniu a zdôvodneniu *jednoty protikladov* pretržitosti a nepretržitosti individuálneho času by mala byť venovaná hlbšia pozornosť práve preto, že ide o východiskový problém pri väčšine myšlienok v článku. Na takom základe autori vyslovujú názor o možnosti izomérie času, izomorfizmu a polymorfizmu času, rovnosti a nerovnosti individuálnych časov, kvalitatívnej diferencovanosti času atď. Pozoruhodná je aj myšlienka o možnosti vytvoriť nové vedné disciplíny: chronobiológiu, chronofyziku, chronochémiu, chronoastronómiu, chronomedicínu atď., ktoré by skúmali časy objektov týchto oblastí. Mnohé svoje vývody autori opierajú o názory V. I. Vernadského, A. I. Oparina a i. Stať dopĺňujú grafy a schémy. Možno povedať, že štúdia o vlastnostiach času je veľmi podnetná nielen z filozofického hľadiska, ale bude zaujímať aj pracovníkov v špeciálnych vedách.

J. Coufal

● **O FILOZOFICKEJ ENCYKLOPÉDII.** Na bulvárí Pokrovského v Moskve možno nájsť nenápadný dom s tabuľkou Štátne vedecké vydavateľstvo Sovietska encyklopédia. Vo veľkom množstve pracovní skrýva sa tu ešte väčší počet vedeckých pracovníkov, redaktorov i technického personálu, ktorým patrí zásluha za pri-

pravu obsiahlych encyklopédií a slovníkov zo všetkých základných vedných odborov. Tak napríklad v roku 1961 majú v pláne vydať 2 zväzky Sovietskej historickej encyklopédie (celkove bude obsahovať 12 zväzkov), I. zväzok Filozofickej encyklopédie (celkove vyjdú 4 zväzky), I. zväzok Krátkej literárnej encyklopédie, Krátkej geografickej encyklopédie, Fyzikálno-encyklopedického slovníka atď.

Touto prácou snaží sa vydavateľstvo Sovietska encyklopédia dať do rúk vedeckým pracovníkom i širšej verejnosti významné pomôcky, ktoré by systematicky a čo najkompletnejšie zahŕňali a náročne, na súčasnom stupni poznania spracúvali výsledky príslušných vedných odborov. Je to práca záslužná a potrebná. Treba otvorene povedať, že diela tohto typu zatiaľ u nás — okrem Veľkej sovietskej encyklopédie — chýbali, čo nútilo často, najmä odborníkov-špecialistov, siahnuť k starým, ideologicky nevyhovujúcim encyklopédiám a slovníkom.

Pokiaľ ide o Filozofickú encyklopédiu, jej prvý zväzok, zahrňujúci heslá písmen A-D (Diderot) už vyšiel začiatkom tohto roku. Aj pri veľmi zbežnom zoznamení sa s touto publikáciou a náhodnom zastavení sa pri niektorých heslách sa presvedčujeme, že ide o seriózne a zodpovedne pripravené dielo. Za mozaikou hesiel i obširnejších statí, prinášajúcich bohatý materiál z najrozmanitejších filozofických disciplín a odborov (od dejín filozofie cez dialektický a historický materializmus k filozofii prírodných vied, od problémov logiky, estetiky, psychológie, sociológie k dejinám náboženstva, ateizmu a otázkam vedeckého socializmu) nachádzame nielen pevnú a jednotnú pracovnú koncepciu, ale i principiálne ujasnenie si niektorých základných metodologických otázok filozofie (napr. otázky vymedzenia predmetu filozofie, vnútornej diferencovanosti a jednoty jej disciplín, pomeru filozofie k ideológii a špeciálnym vedám, otázky účasti rôznych národov na historickom vývoji filozofie atď.).

Nazdávame sa, že práve vďaka teoretickému riešeniu týchto otázok dosahuje Filozofická encyklopédia také výsledky, ktoré ďaleko prevyšujú predchádzajúce práce sovietskych filozofov v tejto oblasti (napr. Stručný filozofický slovník a filozofické heslá vo Veľkej sovietskej encyklopédii). Autorský kolektív, poučený na chybách minulého obdobia, v ktorom sa problémy filozofie ponímali značne zjednodušené a schematicky — dvojpôlovo — snaží sa uplatňovať pri výklade každého problému dialektickú me-

tódu pozorne diferencovať jednotlivé stránky skúmaných javov a hľadať protirečenia v nich samých. Tým sa Filozofická encyklopédia povyšuje z prostého súhrnu hesiel na dobrú príručku širenia vedeckého svetonázoru a serióznej kritiky nevedeckých filozofických teórií a buržoáznej ideológie.

Pokiaľ ide o poňatie filozofie, nastoľuje ho Filozofická encyklopédia v širokom marxistickom vymedzení. Na jednej strane potiera užko odbornícku koncepciu filozofie a obracia pozornosť na všetky významné ideové a ideologické prejavy, z ktorých filozofia dostáva často rozhodujúce podnety, na druhej strane prekonáva sploštené ideologizujúce hľadisko a jadro filozofie vidí v špeciálnych, odbornoto-terietických problémoch. Tým sa opäť — na zásadnej marxistickej báze — dostávajú k slovu tzv. filozofické disciplíny a namiesto ľubovoľného a náhodného výberu tých či oných problémov a postáv prejavuje sa snaha po relatívnej úplnosti filozofickej problematiky (čo do smerov a postáv) a jej zodpovedajúcej dialektickomaterialistickej analýzy. S tým, okrem už spomenutého metodologického prínosu, súvisí i materiálna obsažnosť a spoľahlivosť Filozofickej encyklopédie, čo je pri takejto príručke vlastnosť veľmi potrebná.

Osobitne kladne treba hodnotiť, že Filozofická encyklopédia obracia pozornosť — pri tzv. klasickej línii vývinu filozofie — aj k výsledkom ideovej tvorby buržoáznu filozofiu zaznávaných národov. Tak sa tu možno zoznámiť s najvýznamnejšími mysliteľmi a ideovými predstaviteľmi nielen všetkých ľudovodemokratických krajín, ale aj ostatných európskych, ázijských i amerických národov. Pre nás je to potešiteľné najmä preto, že sa tu primerane doceňuje aj naša česká a slovenská filozofia. Odráža sa to v pomerne veľkom počte i rozsahu hesiel (napr. zo slovenskej filozofie sú v I. zväzku Filozofickej encyklopédie heslá Bayer, Caban, Hodža, Hurban, Hrušovský, Felber). Podobne je to i s českou filozofiou, z ktorej však — nedopatrením — vypadlo heslo Bolzano.

Tieto stručné poznámky na okraj Filozofickej encyklopédie sú, pravda, značne všeobecného charakteru. Nedotýkajú sa celého radu problémov, ku ktorým publikácia, najmä ak sa podrobnejšie oboznámime s jednotlivými heslami a statiami, nabáda. Nazdávame sa, že k týmto konkrétnym otázkam zaujmú postoj sami filozofickí pracovníci, práci ktorých má

Filozofická encyklopédia predovšetkým pomáhať.

Záverom treba povedať, že na celej publikácii vidieť starostlivosť nielen zo strany odbornej redakcie, ale aj zo strany vydavateľskej (úprava a vybavenie knihy).

E. Várossová

● PREHLADNE A UCELENE O SPOLOČENSKEJ FUNKCII NÁBOŽENSTVA A CIRKVI. — Medzi úlohy vedeckoateistickej

výchovy a propagandy patrí odhalovanie reakčnej sociálnej funkcie náboženstva a cirkvi. Pravda, príťažlivo, zaujímavovo a presvedčivo možno túto úlohu plniť len na základe bohatého, dobre pripraveného a správne využívaného materiálu. Preto je vítaná každá práca, ktorá prináša nové, rozširuje alebo prehĺbuje doterajšie poznatky o zneužívaní náboženských citov veriacich, o reakčnej činnosti cirkvi atď.

V posledných rokoch sa u nás vydáva pomerne veľa literatúry tohto druhu. Sú to práce zahraničných i našich autorov, rozoberá sa v nich najmä spiatočnícka úloha katolicizmu. K týmto publikáciám pribudla teraz ďalšia práca. Je to zborník *Komu slúži náboženstvo*.*

Sborník vznikol na základe prednášok, ktoré na Večernej univerzite marxizmu-leninizmu v Bratislave predniesli V. Belský, J. Čierny, I. Gregor, T. Halečka, J. Lihoeký, O. Nahodil a F. Vašečka. Táto skutočnosť sa, prirodzene, odráža aj v obsahu zborníka. Jednotlivé problémy sa nevyčerpávajú, lebo sa ani nemôžu vyčerpať tak, ako to býva v prácach, venovaných špeciálne určitým problémom alebo obdobiam pôsobenia náboženstva a činnosti cirkvi. Na druhej strane však zborník v podstate podáva ucelený prehľad na pôvod náboženstva, na jeho sociálnu funkciu v prvobytnnej spoločnosti, na vznik kresťanstva, jeho úlohu v triednej spoločnosti a v súčasnej medzinárodnej politike. V zborníku sa ďalej hovorí o pomere strany k náboženstvu a cirkvám, ako aj o zásadách a vývoji cirkevnej politiky uskutočňovanej v našom štáte. V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť dve veci: po prvé, zborník netrpí u nás dosť častou jednostrannosťou, lebo popri osvetľovaní reakčnej úlohy katolicizmu kriticky hodnotí aj činnosť protestantizmu u nás a vo svete; po druhé, keďže kritický rozbor pôsobenia náboženstva a činnosti cirkvi opiera sa

— nakoľko je to možné — o bohatý materiál z novších dejín, približuje publikáciu čitateľovi.

V zborníku je prehľad vedeckoateistickej literatúry, vydaný u nás v rokoch 1945—1960; spracovali J. Lamoš a J. Pauko.

Vcelku je zborník *Komu slúži náboženstvo* prvou publikáciou, ktorá v ucelenej forme rieši otázku sociálnej funkcie náboženstva a činnosti cirkvi. Pretože zborník je napísaný prístupnou formou, bude iste osožným pomocníkom v našej vedeckoateistickej propagande. J. Č.

● RECHERCHES INTERNATIONALES.

— Víťazný nástup socializmu vo svete po druhej svetovej vojne je spravidlaným zvýšeným záujmom o otázky marxistického svetonázoru a o marxistické učenie vôbec. Marxizmus si podmaňuje mysle i srdcia čoraz väčšieho okruhu ľudí, ktorí v ňom právom vidia nepostrádateľný nástroj v boji proti starému svetu. No nielen to. Sme zároveň svedkami toho, ako i buržoázni ideológovia viac než kedykoľvek predtým siahajú po Marxových, Engelsových a Leninových dielach. Pravda, ich úmyslom je odstrániť z marxizmu všetko živé a revolučné, hoci navonok si často nasadzujú masku nezaujatosti a objektivity. Za tejto situácie je povinnosťou marxistov na celom svete zintenzívniť ideologickú prácu a hľadať stále nové formy ideového pôsobenia.

Možno povedať, že v tomto smere mimoriadne vynikajú najmä francúzski súdruhovia. V súčasnej dobe vydávajú mnoho časopisov, venovaných rozličným teoretickým otázkam. Medzi týmito periodikami význačné miesto zaujíma marxistická revue *Recherches internationales à la lumière du marxisme*, ktorá už svojím názvom (medzinárodné bádanie), ďalej zložením redakčnej rady (jej členmi sú marxisti z 13 krajín — za ČSSR J. Srovnal), ale najmä svojím zameraním dokazuje, že si kladie ciele, ktoré presahujú národné hranice Francúzska.

Jedným z hlavných úloh *Recherches internationales* je prístupnosť širokému publiku prínos bádateľov, ktorí sa vo svojej výskumnej práci spracujú metódou materialistickej dialektiky. Tým sa má prispieť k urýchleniu oných zmien, ktoré sa v dnešnej kultúre odohrávajú a má sa tiež napomôcť vzájomné poznanie medzi národmi.

Každý zošit tvorí samostatný celok a je venovaný určitej prírodovednej alebo spoločenskovednej oblasti, umeniu alebo súhrnu filozofických problémov. Obsahuje práce, ktoré napísali marxistickí autori z rozličných krajín,

* Kolektív, *Komu slúži náboženstvo*, Bratislava 1961, SVPL, strán 261.